

ILLÉS IMRE ÁRON
CIVITAS ROMANA PER HONOREM CONSECUTA
A FLAVIUS-KORI HISPANIÁBAN

A jogtudós Gaius a latin jog két fajtáját különíti el:¹ a *Latium maius* alapján a városok *decuriói* és *magistratusai* is római polgárjogot nyertek, a *Latium minus* alapján csak az utóbbiak. A Flavius-kori Hispaniában a *lex Imitana* tanúsága² szerint – a *Latium maius* hadrianusi bevezetésének megfelelően – a *Latium minus* volt érvényben, amelyre a törvényen kívül a következő feliratok utalnak:

a) CIL II 1610 = ILS 1981 = AE 1986, 334d = HEp 1 (1989) 244 = CIL II²/5, 308, Igabrum/Cabra:

Apollini · Aug(usto) / municipiū · Igabrensis /³ beneficio / Imp(eratoris) Caesaris
· Aug(usti) · Vespasiani / c(ivitate)m · R(omanam) · c(onsecutus) · cum suis · per
hono[r]jem /⁶Vespasiano · VI · co(n)s(ule) / M(arcus) · Aelius · M(arci) fil(ius) ·
Niger · aed(ilis) / d(edit) · d(edicavit)

A *consulatus* alapján 75-re keltezhető.³ Hübner olvasatában (CIL II 1610) *municip[es] Igabrenses ... c(ivitate)m R(omanam) c(onsecuti)*⁴ szerepel,⁵ azonfelül, hogy ez szintaktikailag is problémás, erősen vitatható a *municipes* szó 'magistratus' értelemben történő használata, bár elképzelhető, hogy ezt a *consecuti* korlátozná: azok az igabrumi polgárok, akik polgárjogot nyertek.⁶ Mindenesetre ennek a változatnak nincs megfelelő párhuzama,⁷ a többi ránk maradt ilyen jellegű feliraton a felirat megnevezett állítója (állítói) az alany(ok), és hozzá(juk) kapcsolódik a *consecutus* is, ellipsis nélkül. Ezenfelül Stylow egyértelműen *Igabrensis* olvas a második sorban.⁸ A feliratot ezek alapján tehát egyedül Niger állította *municipium Igabrense* Apollójának, mivel pedig a *magistratusok* a hivatali év lejártakor kapják meg a polgárjogot,⁹ Niger a felirat állításakor feltehetően már nem volt

---

¹ Gai. *Inst.* 196

² 21. caput: *Qui ... magistratus ... creati sunt erunt, ii, cum eo honore abierint, cum parentibus, coniugibusque ac liberis ... cives Romani sunt.*

³ D. Kienast: Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie. Darmstadt 2004². 109. Ezzel szemben Dessaut (ILS ad 1981, p. 388.) követve pl. F. F. Abbott–A. Ch. Johnson: *Municipal Administration in the Roman Empire*. Princeton 1926. 364. tévesen 76-ra, F. Jacques: *Les cités de l'Occident romain*. Paris 1990. 46. tévesen 74-re keltezi, utóbbi ráadásul ezt nem a feliratállítás, hanem a tisztségviselés időpontjának tartja.

⁴ Folytatásként *cum suis Ilvir(atu) et aed(ilitate)* szerepel, de utóbb a 703. oldalon az 5. sorban ő is *PER H...M-t* olvas.

⁵ Már ekkor ingadozik az olvasat a *municipes Igabrenses* és a *municipii Igabrensis* között, l. Hübner ad tit.

⁶ Teljességgel elfogadhatatlan U. Schilling–Häfele: *Solidum civitatis Romanae beneficium*. Hermes 98 (1970) 384. feltételezése, ti. hogy a *municipes... consecuti* arra utalna, hogy a latin jog birtokában potenciálisan Igabrum minden polgára *civis Romanus*. Az e fajta *hysteron-proteron* teljesen idegen e felirattípus lényegi mondanivalójától, a polgárjog *valós* elnyerésének büszke tudatától, és ennek dokumentálásától. Ráadásul a polgárjoggal való visszaélést igen komolyan büntették, vö. Suet. *Claud.* 25,3: *Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit* (sc. Claudius). Egyáltalán nem mindegy tehát, hogy valaki már elnyerte vagy elnyerheti a római polgárjogot.

⁷ A következő felirat egyes kiegészítések alapján párhuzamot nyújtana, de a kiegészítések éppen a most vizsgált felirat vitatott olvasatán alapulnak.

⁸ A. U. Stylow: *Apuntes sobre epigrafía de época en Hispania*. Gerión 4 (1986) 298. az előbbiekhöz is.

⁹ *Lex Imitana* 21.

aedilis, de a szokásos gyakorlatnak megfelelően utalt korábban viselt tisztségére.¹⁰ Ha pedig 74-ben viselte a tisztséget, akkor már 73-ban meg kellett választani,¹¹ ez pedig ellentmondani látszik a vespasianusi jogadományozás 73/74-re, censursága idejére való keltezésének.¹²

b) CIL II 2096 = AE 1986, 334b = HEp 1 (1989) 293 = CIL II²/5, 292: Cisimbrium / Zambra:

[---] +2?+ [---] / m(unicipio) [F(lavio?)] C(isimbrensi) · benef[icio] /³
 Īmp(eratoris) · Ca[es]aris · Aug(usti) · Vespa[s]i[jani] VIII · T(iti) · Caesaris ·
 Aug(usti) · f(ili) / VI · co(n)s(ulum) c(ivitatem) R(omanam) [c]onsecu⁶[t]us
 cum uxor[e – 5-6 –] / per hon(orem) · II · v[i]r(atus) / [–] Valerius · C(ai) ·
 f(ilius) · Quir(ina tribu) · Rufus /⁹ d(e) s(ua) p(ecunia) · d(edit) · d(edicavit)

Hübner olvasata szerint a második sorban [*m(unicipes)*] *m(unicipi) ben[eficio]* szerepel, az AE is *genitivust* javasol a *dativus* helyett. A vizsgált kérdés szempontjából nincs jelentősége, hiszen a CIL II²/5, 291-ből is tudjuk, hogy Cisimbrium *municipium Flavium* volt, és a *Quirina tribus* is erre utal a feliraton, a 6. sor elején szereplő *S* biztosnak jelölt olvasata pedig elejét veszi az a) felirathoz hasonló problémák felmerülésének. A hatodik sor valószínű kiegészítése *et suis* vagy *et filiis* lehet. A felirat a *consulatusok* alapján 77-re keltezhető, a korábban bevett 75-tel szemben.¹³

c) AE 1981, 496 = AE 1986, 334a = HEp 1 (1989) 292 = CIL II²/5, 291, Cisimbrium/Zambra:

Veneris · Victricis · / m(unicipio) · F(lavio) · C(isimbrensi) · beneficio · /³
 Īmp(eratoris) · Caesaris · Aug(usti) · / [[D]om[iti]ani IX co(n)s(ulis) c(ivitatem)
 R(omanam)]] / `con`secutus · per · hono⁶rem · Iivir(atus) · Q(uintus) · Anni/us
 Quir(ina tribu) · Niger · / d(e) · s(ua) · p(ecunia) · d(edit) · d(edicavit) ·

González eredeti olvasatát a 4. sorról, amelyet az AE 1981, 496 is átvesz, Stylow korigálja.¹⁴ A felirat a *consulatus* alapján 83-ra keltezhető,¹⁵ Stylow eredetileg tévedésből 84-re datálja,¹⁶ amit a szakirodalom döntő többsége átvesz, még a CIL II²/5, 291 helyes keltezését követően is.

d) CIL II p. 704. ad 1945, Iluro/Alora:

Imp(eratori) · Domitiano · Caesari / Aug(usto) · Germanico /³ L(ucius) · Munnius
 · Quir(ina tribu) · Novatus · et / L(ucius) · Munnius · Quir(ina tribu) · Aurelianus
 /⁶ c(ivitatem) · R(omanam) · per · h[ono]rem · Iivir(atus) · consecuti / d(e) · s(ua)
 · p(ecunia) d(onum) · d(ederunt)

A felirat feni változata Berlanga közlésére alapul (704. oldal), eredetileg a tit. 1945-nél a 6. sor elején szerepelt még az *L · F* olvasat, amely feloldása Hübner szerint *b(eneficio) e(ius)*, Mommsen szerint *L(atini) f(acti)* lenne. Mivel e betűk léte is kétes, a felirat nem feltétlenül tartozik a *beneficio imperatoris* csoportba. Mindenesetre a felirat a *Germanicus* jelző szerepeltetése miatt a kerettörvény

¹⁰ E gyakorlatról a feliratot vizsgálók gyakran megfelelnek, pl. *Schillinger-Häfele*: i. m. (6. jegyzet) 384. Ha nem az *aedilis* tisztséggel nyerte volna el a polgárjogot, arra a *per honorem* utáni *genitivusszal* vagy a korábbi tisztség *nominativusban* történő feltüntetésével utalhatott volna.

¹¹ Ehhez l. *H. Galsterer*: Untersuchungen zum römischen Städtewesen auf der Iberischen Halbinsel. Berlin 1971. 38. oldal, 13. jegyzet.

¹² *Jacques*: i. m. (3. jegyz.) 46. szerint a felirat a vespasianusi jogadományozás révén polgárjogot elnyert személyek első csoportját képviseli.

¹³ Vö. *Galsterer*: i. m. (11. jegyz.) 43. 53. jegyzet, ezzel szemben *R. Wiegels*: Das Datum der Verleihung des ius Latii an die Hispaner: zur Personal- und Municipalpolitik in den ersten Regierungsjahren Vespasians. Hermes 106 (1987) 210. 73. jegyzet.

¹⁴ *Stylow*: i. m. 1986. (8. jegyz.) 290.

¹⁵ *Kienast*: i. m. (3. jegyz.) 116.

¹⁶ *Stylow*: i. m. 1986. (8. jegyz.) 290. ugyanez a tévedés egy másik felirat esetében a 295. oldalon is, bár ott a felirat közölt szövege sincs teljes összhangban a hozzá fűzött megállapításokkal.

kibocsátása után keletkezett, de ez nem jelenti azt, hogy a település már rendelkezett a saját törvényével.¹⁷

e) CIL II 1631 = CIL II²/5, 615 = HEp 11 (2001) 260, municipium ignotum / Monturque?:

[– – –] / L(ucius) · Iunius · Faustus et /³ L(ucius) · Iunius · L(uci) · f(ilius) /
Mamius · Faustinus / c(ivitatem) · R(omanam) · per honorem /⁶ consec[uti]
benefic[i]o / [Imp(eratoris) Caes(aris) Aug(usti) Vespasiani]

Hübner Igabrumnak tulajdonítja, Stylow¹⁸ és öt követve Lacort Navarro¹⁹ azonban – több más felirattal együtt – egy ismeretlen nevű, a mai Monturque területén fekvő *municipium Flavium*ra gondol. Az utolsó sor kiegészítése bizonytalan, általában – a jogadományozás miatt – *Vespasianus*ra egészítik ki.

f) AE 2000, 729 = HEp 10 (2000) 162 (= CIL II 1570 = CIL II²/5, 401), municipium ignotum/ Castro del Río:

Sacrum · domus · Aug(ustae) / M(arcus) · Clodius · Gal(eria tribu) · Proculus ·
II · vir · pont(ifices) · Aug(usti) /³ [pe]r · honorem c(ivitatem) R(omanam)
[c]o[ns]ecutus] cum · Annia [ux]or[e] / et · M(arco) · Clodio · Rustico · et
[M(arcus)] Clodio · Mar(cello) · fili(i)s · [benefi]cio /⁶ Imp(eratoris) · Caesaris ·
Vespasiani · Aug(usti) · d(e) · s(ua) · p(ecunia) · d(edit) · d(edicavit)

Az egyébként elveszett feliratnak,²⁰ amely eredetileg egy szobortalapzat vagy egy Augustaeum része lehetett, egy 18. századi ismeretlen klerikus újonnan előkerült leírása alapján Stylow által javasolt új olvasata²¹ azonnal széles körben elfogadottá vált.²² Stylow tetszetős gondolatmenetének következtetlenségeire azonban Alicia Canto teljes joggal hívja fel a figyelmet,²³ így a feliratot igen óvatosan kell kezelni, hiszen éppen a tárgyalt témát érintik a vitatott kiegészítések (*Galeria tribus*, *Iviratus*, *civitas Romana*, *consecutus*), a felirat tehát nem lehet alapja semmiféle csak rá támaszkodó gondolatmenetnek. A tárgyalt feliratcsoportba való felvétele a párhuzamok miatt a fenti megjegyzésekkel együtt azonban mindenképpen szükséges.

g) CIL II 1635 = HEp 1 (1989) 294 = CIL II²/5, 304, Igabrum/Cabra?:

– – – – / VLA [---] /³ HONOR [---] MIVRO / ANNI · ANO · F · C · R · C / D · S
· P /⁶ D · V · PMMO

¹⁷ Ehhez l. Illés I. Á.: Domitianus Germanicus és az ún. lex Flavia municipalis. AntTan 53 (2009) 61–77.

¹⁸ Stylow: i. m. 1986. (8. jegyz.) 296. 19. jegyzet.

¹⁹ P. J. Lacort Navarro: Consideraciones en torno a la epigrafía de Monturque, posible municipio de época Flavia. In: Homenaje a Juan Bernier. Coord. L. A. López Palomo. Córdoba 2001. 39–40.

²⁰ A feliratot a CIL II 1570-ben idézett 16. és 19. századi egymással lényegében megegyező leírás alapján Hübner sorbeosztását követve Stylow a következőképpen közli 1998-ban (CIL II²/5, 401): *Sacrata · domus · Augusto / M(arcus) · Clodius [---] /³ pont(ifices) · desig(natus) · cum · Annia [---] / et · M(arco) · Clodio · Rustico · et / [-] Clodio · Marcello · fili(i)s /⁶ Imp(eratori) · Caes(ari) · Vespasiano · Aug(usto) / d(e) · s(ua) · p(ecunia) · d(edit) · d(edicavit)*.

²¹ A. U. Stylow: Castro del Río, municipio Flavio. A propósito de una nueva versión de CIL II 1570 = II²/5, 401. Habis 31 (2000) 167–175.

²² Például L'Année Épigraphique, a Clauss-Slaby adatbázis.

²³ Főbb ellenvetései: Az ismeretlen klerikus hogyan képes 150 évvel később bővebb olvasatot adni az akkorra már feltehetően tovább romlott minőségű feliratról, mint Franco (ezt még kiegészíteném azzal, hogy a Stylow: i. m. 2000. [21. jegyz.] Fig. 1-en közölt kép alapján az utolsó sortól eltekintve a legjobban a felirat 2. sorát tudta kiolvasni, éppen azt, ami a leghiányosabb a 16. és 19. századi változatokban, több más helyen viszont rosszabb változatot hoz; nem fogadja el, hogy a 19. sz-i változat a 16. sz-i *autopsiát* nélkülöző átvétele lenne, így két független olvasat is az új kiegészítés ellen szól; a *pontifex Augusti* tisztség nem felel meg a Flavius-kornak; szintaktikai felépítése nem felel meg a többi feliraténak stb., részletesen l. A. Canto ad HEp 10 (2000) 162, 62–64.

A felirat elveszett, mindkét értelmezési kísérlet *per honorem* polgárjogelnyeréssel hozza kapcsolatba, Hübner szerint:

[--ci]vita[tem consecutus per] honor[em cu]m Iu[li]o Anniano f(ilio) c(ivitem)
R(omanam) c(onsecuto)

Stylo olvasatában:

[--] per] honor[e]m I[I] v[i]r(atus) [c(um)] Anniano f(ilio) c(ivitem)
R(omanam) c(onsecutus) d(e) s(ua) p(ecunia) d(edit)

Felhasználhatóságáról ugyanaz mondható el, mint az AE 2000, 729 esetében, az ismertett feliratok fényében az utóbbi kiegészítés tűnik helyesebbnek.

E fenti feliratcsoport az egyetlen, amelyen a *civitas Romana per honorem consecuta* teljesen kiírva megjelenik, a birodalom egyéb területein talált feliratok esetében legfeljebb csak közvetett módon lehet következtetni az ilyenfajta polgárjogelnyerésre.²⁴ Ezen felül e feliratok még két jellemző sajátossággal is rendelkeznek: az egyik a *Ilviratus* alapján elnyert polgárjog, a másik pedig az uralkodói *beneficiumra* történő utalás.

Az a) feliraton egy *aedilis* szerepel, aki feltehetően ezzel a tisztséggel nyerte el a polgárjogot, bizonyosan nem *Ilviratus*szal, mert akkor ez a tekintélyesebb tisztség is fel lenne tüntetve a feliraton. A b), c) és d) feliratokon egyértelműen *Ilviratus* alapján történő polgárjogelnyerésről van szó, esetleg az f) és g) feliratokon is. Ez a *cursus honorum* szokásos figyelembevétel alapján szokatlan,²⁵ hiszen elvileg a *Ilviratus* előtt már kellett volna egy alacsonyabb tisztséget viselniük, amellyel viszont már elnyerték volna a polgárjogot. A *cursus honorum* tiszteletben tartásának hiánya egyrészt magyarázható azzal, hogy a római típusú városigazgatás, illetve *magistratusok* bevezetésekor az első években nem vehették figyelembe a korábbi tisztségeket, hiszen ezek viselésére korábban nem volt lehetőség.²⁶ Másrészt elképzelhető, hogy minden külső érv dacára a flaviusi *municipiumok*ban nem volt rögzített *cursus honorum*.²⁷

Komolyabb vitára adott okot az a), b), c), e) és f)(?) feliratokon szereplő *beneficium imperatoris* értelmezése, melyre több megoldási javaslat is született. Lamberti véleménye szerint a *lex Imitana* 19–20, 22–23. caputjaiban említett uralkodói edictumok *ad hoc* császári rendelkezések, amelyekkel azokat nevezték ki az adott települések magistratusaivá, akik a település jogi státuszát előmozdítandó követségben jártak az uralkodónál vagy a helytartónál, mivel pedig a *ius adipiscendae civitatis Romanae* még nem volt szabályozva, ezek az *ad hoc* edictumok rendelkeztek erről is.²⁸ Elméletének hiányosságaira már többen is felhívták a figyelmet: Lamberti több edictumot is feltételez,

²⁴ Több olyan felirattal rendelkezünk, amelyek *per honorem* polgárjog-adományozásra utal(hat)nak: CIL V 532; CIL VI 40560 = CIL VI 1015 (p 3070) = CIL VI 31226; CIL VIII 16919, CIL VIII 16916; AE 1971, 534 (*tabula Banasitana*), de ezeken nincs egyértelműen jelölve. Jó példa a *per honorem* polgárjogelnyerés megállapításának nehézségére, hogy *Alföldy G.*: Polgárjog és névadás. AntTan 11 (1964) 249–261. 257 a CIL II 159-et – *P(ublio) Cornelio Q(uirina tribu) Macro viritim a divo Claudio civitate donato quaestori, Ilviro ex testamento ipsus [-] Quintus Capito cum Q(uinto) f(ilio) h(erede) p(osuit) – per honorem* polgárjogelnyerésnek tekinti, jóllehet a *viritim donatus* miatt elképzelhető, hogy először polgárjogot kapott, majd utána – már római polgárként – viselte a tisztségeket.

²⁵ Vö. Mod. Dig. L. 4,11pr: *Ut gradatim honores deferantur, edicto, et ut a minoribus ad maiores perveniatur, epistula divi Pii ad Titianum exprimitur.* Call. Dig. L 4,14,5: *Gerendorum honorum non promiscua facultas est, sed ordo certus huic rei adhibitus est. Nam neque prius maiorem magistratum quisquam, nisi minorem susceperit, gerere potest...*

²⁶ Ezen a véleményen már *O. Hirschfeld*: Zur Geschichte des Lateinischen Rechtes. In: *Uö*: Kleine Schriften. Berlin 1913. 298–299. 5. jegyzet. *Jacques*: i. m. (3. jegyz.) 46. szerint elképzelhető, hogy még a település *peregrinus* jogállása idején viselt kisebb tisztségeket számították be. A *cursus honorum* és egyéb feltételek bizonyos esetekben történő figyelmen kívül hagyásához l. Mod. Dig. L 4,11,2: *Quotiens penuria est eorum, qui magistratum suscipiunt, immunitas ad aliquid infringitur, sicuti divi fratres rescripserunt.*

²⁷ *J. González*: The Lex Imitana: A New Copy of the flavian Municipal Law. JRS 76 (1986) 215.

²⁸ *F. Lamberti*: „Tabulae Imitanae” municipalità e „ius Romanorum”. Napoli 1993. 23–24.

ezzel szemben a törvény következetesen egyes számot használ.²⁹ Lamberti feltételezésének ellentmond a két cisimbriumi felirat is, hiszen ott 77-ben és 83-ban is *beneficio imperatoris* polgárjogot nyert magistratusok szerepelnek, ami alapján, ha valóban ad hoc edictumokkal nevezték volna ki a tisztségviselőket, ezeknek semmi köze nem volt a követséghez. Ugyanaz a *creare* ige szerepel az említett caputokban a *hac lege* és az *ex edicto* kifejezések mellett, illetve a 21. caputban is, ez alapján az edictum inkább a megválasztás körülményeit szabályozta.³⁰ Az egyik legnagyobb probléma azonban, hogy Lamberti szemmel láthatóan figyelmen kívül hagyja vagy inkább szem elől téveszti a forrásokat. Elfogadja, hogy Vespasianus a 70-es évek elején latin jogot adott Hispaniának, mégis szerinte az egyes magistratusok polgárjogelnyerését külön, a megválasztásukat biztosító ad hoc edictumokkal kellett volna szabályozni. Ha ez valóban így volt, akkor mit tartalmazott a vespasianusi *Latium*? A latin jog pontos tartalma igen vitatott – pl. Gemeinderecht, Personalrecht, „*derecho mixto*” –, a források egységessége miatt azonban egy eleme mégis van, amit nem lehet tőle elvitatni: a *civitas Romana per honorem* biztosítása.³¹ Lamberti pedig a fenti érvelésével implicit módon éppen ezt vonja kétségbe: véleménye szerint ugyanis miután Vespasianus kiterjesztette a latin jogot Hispaniára, azaz biztosította a *civitas Romana per honorem*-et, mégis ad hoc edictumokkal kell garantálnia a polgárjogelnyerést.³²

González elveti Stylow érvelését, ti. hogy ha a polgárjogelnyerés már a törvény alapján történt, akkor felesleges az uralkodónak hálát adni érte,³³ és egy katonai diplomához hasonló, a törvény szabályozása alapján történt polgárjogelnyerést³⁴ utólag, minden egyes esetben külön megerősítő hivatalos dokumentumot feltételez³⁵ az uralkodó részéről, amelyet az uralkodó bocsátott volna ki, és erre utalna a *beneficium imperatoris*. Ezzel lehetne azt is magyarázni, hogy mindig az aktuális uralkodó beneficiumára történik utalás, nem pedig az edictumot kibocsátó Vespasianusra.³⁶ Az bizonyos, hogy a római polgároknak valamilyen módon igazolniuk kellett polgárjogukat,³⁷ vannak forrásaink arról, hogy uralkodók civileknek adományoznak polgárjogot, illetve ezt igazoló iratot, de ezekben az esetekben a jogadományozás vagy egyéni érdem alapján, a latin jogtól függetlenül történt,³⁸ vagy nem megállapítható, hogy pontosan milyen keretek között.³⁹ Mindenesetre a *tabula*

²⁹ W. D. Lebek: Die municipalen Curien oder Domitian als Republikaner: *Lex Lati* (Tab. Irn.) Paragraph 50(?) und 51. ZPE 107 (1995) 136. 4. jegyzet.

³⁰ J. González: Reflexiones sobre la lex Flavia municipalis. SDHI 61 (1995) 805. González: i. m. 1986. (27. jegyz.) 201. N. Spichenko: Sobre el concepto creare en la Lex Irnitana. Memorias de historia antigua 23–24 (2002–2003) 41–46. szerint ebben a korban és ebben a szövegösszefüggésben a *creatus* egyértelműen comitián történő megválasztásra illetve hivatalba iktatásra utal.

³¹ Például Th. Mommsen: Römisches Staatsrecht III. Leipzig 1887. 640; A. U. Stylow: Entre edictum y lex. A propósito de una nueva ley municipal Flavia del término de Ecija. In: Ciudades privilegiadas en el Occidente romano. Ed.: J. González. Sevilla 1999. 231–232; Gaius I 96: *Maius est Latium, cum et hi qui decuriones leguntur et ei qui honorem aliquem aut magistratum gerunt, civitatem Romanam consequuntur. Minus Latium est, cum hi tantum qui magistratum aut honorem gerunt, ad civitatem romanam perveniunt.* Plin. Paneg. 37,3: *qui per Latium in civitatem seu beneficio principis venissent.* Asconius in Pisonem 2–4: *veteribus incolis manentibus ius dedit Latii, ut possent habere ius quod ceterae Latinae coloniae, id est ut petendi magistratus civitatem Romanam adipiscerentur.* Appianus B.C. II 26: ὅν (ti. egy latin település polgárai ὅσοι κατ’ ἔτος ἤρχον, ἐγγίγνοντο Ῥωμαίων πολῖται: τῶδε ἰσχύει τὸ Λάτιον. Strabón IV 1,12 (C187) Νέμασος ... ἐχουσα καὶ τὸ καλούμενον Λάτιον, ὥστε τοὺς ἀξιωθέντας ἀγορανομίας καὶ ταμείας ἐν Νεμαύσῳ Ῥωμαίους ὑπάρχειν.

³² Ehhez l. a következő bekezdést is.

³³ Stylow: i. m. 1986. (8. jegyz.) 301.

³⁴ *Lex Irnitana* 21.

³⁵ Hasonló hibát követ el, mint Lamberti.

³⁶ González: i. m. 1995. (30. jegyz.) 803–807. = J. González: *Ius Latii y lex Flavia municipalis*. Mainake 23 (2001) 121–126. Ehhez l. lent. Ezen a véleményen már Galsterer: i. m. (30. jegyz.) 43. 53. jegyzete is, aki elvitatja a *municipiumok* flaviusi privilegizálását is, de R. Wiegels: Die Tribusinschriften des römischen Hispanien. Ein Katalog. Berlin 1985. 29. 1. jegyzete szerint tévesen, mivel az, hogy a b) feliraton Vespasianus és Titus közösen szerepelnek, bizonyítja, hogy együtt vetek részt a latin jog megadásában, mert a katonai diplomák sem említik egyszerre Vespasianust és Titust.

³⁷ Vö. A. N. Sherwin-White: Roman citizenship. Oxford 1973². 314–315.

³⁸ Plin. Ep. X 5–6; 104–105 (itt latinokról van szó, de ennek nincs szerepe a polgárjogelnyerésben); 106–107; Suet. Nero 12,1; Suet. Gaius 38,1 is inkább erre utal.

*Banasitana*⁴⁰ és a Plinius-levél⁴¹ alapján is volt egy jegyzék, amelybe belevették az új polgárokat, de nincs adatunk arról, hogy e jegyzékbe vezetésen és a polgárjog *formális* elismerésén kívül a *per honorem* polgárjogelnyerésnél szükséges volt-e a császár olyan *érdemi* beavatkozása, amelyet *beneficium*nak lehetne tekinteni.⁴² Hiszen a latin jog esetében semmi sem utal arra, hogy az uralkodó ebben bármilyen közvetlen⁴³ szerepet játszott volna: *cum eo honore abierint... cives Romani sunt*.⁴⁴ A rendelkezés egyértelmű: miután hivatali évük lejárt, római polgárokká váltak, nem szerepel semmi uralkodói megerősítésre utaló kitétel. Ezenkívül Plin. *Pan.* 37. alapján is lehet *per Latium* (azaz *per honorem*) vagy *beneficio principis* polgárjogot nyerni, a kettőt világosan elkülöníti, és semmivel nem utal arra, hogy az előbbihez szükség lenne az utóbbira.⁴⁵ Összegezve tehát a katonai diplomák esetében az uralkodói *beneficium* valóban érvényesülhetett, hiszen – bár a megfelelő körülmények között a katonai szolgálat lényegében automatikusan polgárjoggal járt – az uralkodótól függött, hogy mikor bocsátotta el a szolgálatból a katonákat.⁴⁶ A *per honorem* polgárjogelnyerésnél viszont a császár szerepe megegyezhetett a köztársaságkori cenzorokéval, akik, Sherwin-White szavaival élve, inkább elismerték, mint adományozták a római státuszhoz való jogot.⁴⁷ Ezenfelül Garcia Fernández helyesen mutatott rá arra, hogy már a *lex municipalis* megérkezése előtt is kellett lennie valamiféle municipális szervezetnek,⁴⁸ ezzel igen vitathatóvá vált az a Gonzáleznél és – nem következetesen, de – Styrownál is elfogadott feltételezés, hogy a municipális szervezetre történő utalások (pl. *municipium*, *magistratusok*) arra utalnának, hogy a város már rendelkezik saját törvénnyel. Ezért nincs okunk feltételezni, hogy a feliratokon szereplő személyek mindenképpen a város törvényének kibocsátása után nyerték el polgárjogukat, különösen mivel ilyen törvényeket csak Domitianus uralkodásától ismerünk.

A harmadik értelmezési kísérlet szerint a *beneficium* eredetileg Vespasianusnak arra a rendelkezésére utal, amellyel latin jogot adott Hispaniának.⁴⁹ A leggyakrabban hangoztatott ellenérv ezzel szemben az, hogy ha valóban Vespasianus *edictumára* történik utalás, akkor hogyan nyerhetnek polgárjogot Titus és Domitianus *beneficiuma* alapján is. Suetonius és Cassius Dio egybehangzó állítása szerint Titus és Domitianus megerősítették elődeik rendelkezéseit,⁵⁰ ezáltal Vespasianus eredeti *beneficiuma* rájuk szállt át, vagyis Vespasianus *beneficiuma* a polgárjog-adományozás, azaz a *civitas Romana per honorem* biztosítása, Titusé⁵¹ és Domitianusé pedig ennek megerősítése. Vagyis a *beneficium* nem közvetlen polgárjog-adományozásra utal, ahogyan azt Lambertí és González is

³⁹ Például *Tabula Banasitana*, AE 1971, 534.

⁴⁰ ...descriptum et recognitum ex commentario civitate Romana donatorum...

⁴¹ Plin. *Ep.* X 105 ... *dedisse me ius Quiritium referri in commentarios meos iussi* ...

⁴² Ráadásul ha a polgárjogelnyerés feltételeit egy *edictum* vagy törvény biztosította, ez is elég lehetett a polgárjog elnyerésének igazolására, vö. *Sherwin-White*: i. m. (37. jegyz.) 314., így adott esetben a császárnak még formális szerepe sem volt.

⁴³ Természetesen közvetve vagy közvetlenül a római polgárjog mindig a császártól származott, de ehhez elég már maga a latin jog megadása is, l. lent.

⁴⁴ *Lex Imitana* 21.

⁴⁵ Legalábbis nem olyan utólagos jóváhagyásként, ahogy azt González véli, vö. *Sherwin-White*: i. m. (37. jegyz.) 339.

⁴⁶ Vö. pl. Tac. *Agr.* lázongásait.

⁴⁷ *Sherwin-White*: i. m. 1973. 314, esetünkben a római státuszhoz való jogot a császár már korábban, a latin jog adományozásával biztosította.

⁴⁸ E. Garcia Fernández: Sobre la función de la „lex municipalis”. *Gerión* 13 (1995) 141–153.

⁴⁹ Már *Th. Mommsen*: *Römisches Staatsrecht II.* Leipzig 1887. 905. 2. jegyzet.

⁵⁰ Titus: Suet. *Titus* 8,1: *Natura autem benevolentissimus, cum ex instituto Tiberi omnes dehinc Caesares beneficia a superioribus concessa aliter <rata> non haberent, quam si eadem isdem et ipsi dedissent, primus praeterita omnia unoc confirmavit edicto, nec a se peti passus est.* Cassius Dio – *Xiph.* LXVI 19,3: (Τίτος) γράμματα ἐξέθηκε βεβαιῶν πάντα τὰ ὑπὸ τῶν προτέρων αὐτοκρατόρων δοθέντα; Domitianus: Cassius Dio LXVI 2,1: Καίτοι καὶ αὐτός (sc. Δομιτιανός) γράμματα ἐξέθηκεν τηρῶν πάντα τὰ πρὸς τε ἐκείνων (sc. Οὐεσπασιανῶν καὶ Τίτου) καὶ πρὸς τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων δοθέντα τισίν. Ehhez l. még *Lebek*: i. m. (29. jegyz.) 136. Az elődök rendelkezéseinek megerősítéséhez l. még Plin. *Ep.* X 58.

⁵¹ Ha a polgárjog-adományozás közös cenzorságuk alatt történt, akkor az eredeti *beneficiumban* Titusnak is közvetlen része lehetett, vö. pl. b) felirat, és ezzel kapcsolatban *Wiegels*: i. m. 1985. (36. jegyz.) 29. 1. jegyzet.

feltételezi, hanem közvetettre: a polgárjogelnyerés közvetlenül *per honorem* történik, de az uralkodói *beneficium* az, amely előzetesen biztosítja az ehhez való jogot. Ez tökéletes összhangban van a pliniusi hellyel is: a vizsgált feliratoknál a *per Latium*ról van szó, tehát a feliratok *beneficiuma* nem a pliniusi értelemben használt közvetlen hatású, *viritim* polgárjog-adományozó *beneficium*.

A polgárjogelnyerés esetében a vizsgált feliratokon a *per honorem* az elsődleges tényező, a magistratusok nem azért kapnak polgárjogot, mert az uralkodó egyénileg odaítéli vagy engedélyezi nekik, hanem mert tisztséget viseltek, és a latin jognak megfelelően ezért minden további nélkül római polgárjog jár,⁵² amit persze adott esetben regisztráltatni kellett, de ehhez nem volt szükség különösebb *beneficiumra*. A hála azért illeti meg az uralkodókat, mert biztosították számukra a latin jogot, vagyis a római polgárjog elnyerésének *lehetőségét*.

ILLÉS IMRE ÁRON
Szegei Tudományegyetem
Ókortörténeti Tanszék
E-mail: graeculus@gmail.com

---

⁵² Kivétel pl. a létszámtúllépés (vö. lex Imitana 21.), de ez sem uralkodói beavatkozás következménye.